SHAXSNI O‘RGANISHNING UMUMIY METODLARI

G‘afforova Marg'iyona Sayfidin qizi[1]
2 kurs talabasi, Chirchiq davlat pedagogika universiteti,
[1]Pedagogika fakulteti, Chirchiq, O‘zbekiston,
[1]Elektron pochta: margiyonagaffarova363@gmail.com , +998934836906

Boyturayeva Zulfiya Zoyirjon qizi[2]
[2]2 kurs talabasi, Chirchiq davlat pedagogika universiteti,
[2]Pedagogika fakulteti, Chirchiq, O‘zbekiston,
[2]Elektron pochta: zulfiyaboyturayeva@gmail.com , +998938482214

Uzoqova Dilrabo Tursunovna[3]
[3]2 kurs talabasi, Chirchiq davlat pedagogika universiteti,
[3]Pedagogika fakulteti, Chirchiq, O‘zbekiston,
[3]Elektron pochta: dilyauzoqova6@gmail.com , +998947737792

Ilmiy rahbar: Dilmurodova Zilola Davronovna[4]
[4]O‘qituvchi, Chirchiq davlat pedagogika universiteti
[4]Pedagogika fakulteti Chirchiq, O‘zbekiston,
[4]ORCID ID: https://orcid.org/0009-0009-1124-8224
[4]Elektron pochta: nazokatodiljanovna1431@gmail.com , +998914023467

Annotatsiya:

Ushbu tezisda shaxsni o‘rganishning asosiy psixologik metodlari, ularning qo‘llanilish sohasi va ilmiy ahamiyati yoritilgan. Shaxs psixologiyasini chuqur anglash uchun turli metodlardan kompleks foydalanish zarurligi ta’kidlanadi. Ish davomida kuzatish, suhbat, eksperiment, anketa, test, biografik metod, sotsiometriya va proektiv metodlarning nazariy asoslari hamda amaliy qo‘llanish imkoniyatlari keng yoritildi.Kuzatish metodining tabiiy va laboratoriya shakllari, suhbatning erkin va strukturalangan turlari, eksperimentning nazorat qilinadigan sharoitda o‘tkazilishi va test metodining validlik hamda ishonchlilik talablariga bo‘ysunishi haqida umumiy tasavvur berildi. Shuningdek, shaxsning ichki motivlari, ehtiyojlari, emotsional holatlari va yashirin xususiyatlarini aniqlashda proektiv metodlarning o‘rni alohida ko‘rsatib o‘tildi.Tadqiqotda shaxsni o‘rganish metodlarining afzalliklari, cheklovlari va ularning amaliy psixologiyada qo‘llanilish samaradorligi tahlil qilindi. Umuman olganda, shaxsni to‘liq tushunish birgina metod bilan cheklanishi mumkin emasligi, balki turli metodlar majmuasi orqali yanada aniq va chuqur psixologik portret yaratish mumkinligi asoslab berildi.

Аннотация:

В данной работе освещены основные психологические методы изучения личности, область их применения и научное значение. Для глубокого понимания психологии личности подчеркивается необходимость комплексного использования различных методов. В ходе работы были широко освещены теоретические основы и возможности практического применения методов наблюдения, беседы, эксперимента, анкетирования, тестирования, биографического метода, социометрии и проективных методов. Было дано

общее представление о естественных и лабораторных формах метода наблюдения, свободных и структурированных формах беседы, проведении эксперимента в контролируемых условиях и соответствии метода тестирования требованиям валидности и надежности. Также отдельно была показана роль проективных методов в выявлении внутренних мотивов, потребностей, эмоциональных состояний и скрытых черт личности. В исследовании были проанализированы преимущества и ограничения методов изучения личности и эффективность их применения в практической психологии. В целом, было обосновано, что полное понимание личности не может быть ограничено одним методом, но более точный и глубокий психологический портрет может быть создан с помощью комплекса различных методов.

Annotation:

This thesis covers the main psychological methods of studying personality, their scope and scientific significance. The need for a comprehensive use of various methods for a deep understanding of personality psychology is emphasized. During the work, the theoretical foundations and practical application possibilities of observation, interview, experiment, questionnaire, test, biographical method, sociometry and projective methods were widely covered. A general idea was given about the natural and laboratory forms of the observation method, free and structured types of interview, conducting the experiment in controlled conditions and the subjection of the test method to the requirements of validity and reliability. The role of projective methods in identifying the internal motives, needs, emotional states and hidden characteristics of a person was also highlighted. The study analyzed the advantages, limitations and effectiveness of personality study methods in applied psychology. In general, it was substantiated that a complete understanding of a person cannot be limited to one method, but that a more accurate and deep psychological portrait can be created through a complex of different methods.

Asosiy qism:

Shaxs psixologiyasini ilmiy tadqiq etish XX asr boshlaridan boshlab nazariy va amaliy yo‘nalishlarda izchil rivojlandi. Jalolov (2021) ta’kidlaganidek, shaxsni o‘rganish jarayoni turli psixologik metodlar uyg‘unligida amalga oshirilganda real natijalar olinadi. Shaxsning individual xususiyatlarini aniqlashda psixodiagnostika, kuzatish, suhbat, test, eksperiment va hujjatlarni tahlil qilish kabi metodlar keng qo‘llaniladi.

Olimlar qarashlari va nazariy asoslar

L.S.Vygotskiy shaxsni o‘rganishda tarixiy-madaniy yondashuvni ilgari surib, shaxsning psixik rivojlanishi ijtimoiy muhit ta’sirida shakllanishini ta’kidlagan. Uning fikricha, shaxsni tahlil qilish uchun kuzatish, suhbat va faoliyat mahsullarini o‘rganish birgalikda qo‘llanilishi lozim.

G.Allport shaxsning individual xususiyatlarini baholash uchun standart testlar, so‘rovnomalar va biografik metodlarni ilmiy asoslagan. U shaxsni organik jihatdan o‘ziga xos tizim sifatida talqin qilib, uni o‘rganishda “individual yondashuv” muhimligini ko‘rsatadi.

S.L.Rubinshteyn esa shaxsni faqat xulq-atvor orqali emas, balki uning motivlari, maqsadlari va ichki jarayonlari orqali o‘rganish zarurligini ta’kidladi. Rubinshteynga ko‘ra, psixodiagnostik eksperiment shaxsning psixik xususiyatlarini aniq ifodalovchi eng samarali metodlardan biridir. K.Levin shaxsni o‘rganishda eksperimental psixologiya tamoyillarini joriy

etib, shaxs xulqini “maydon nazariyasi” asosida tushuntirdi. U tajribada sharoitlarni boshqarish orqali shaxs reaksiyalarini chuqur o‘rganish mumkinligini isbotladi.

A.Anastasi testlash metodlarini ilmiy asoslab, psixologik testlarning ishonchlilik va validlik talablarini ishlab chiqqan. Uning qarashlariga ko‘ra, testlar shaxsning kognitiv, emotsional va ijtimoiy jihatlarini kompleks baholash imkonini beradi.

C.Rogers suhbat metodining diagnostik samaradorligini asoslab, empatiya va faol tinglash texnikasi orqali shaxsning ichki kechinmalarini o‘rganish mumkinligini aytadi.

Tadqiqotning maqsadi –Shaxsni o‘rganishda qo‘llaniladigan asosiy psixologik metodlarning nazariy-metodologik asoslarini tahlil qilish, ularning afzallik va cheklovlarini aniqlash hamda shaxsni kompleks diagnostika qilishda ushbu metodlarning samaradorligini asoslab berish.

Adabiyotlar tahlili

Shaxsni o‘rganish muammosi Psixologiya fanining eng muhim va dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu yo‘nalishda turli olimlar tomonidan ilmiy nazariyalar va metodologik yondashuvlar ishlab chiqilgan.

Avvalo, Lev Vygotskiy tomonidan ilgari surilgan tarixiy-madaniy nazariyaga ko‘ra, shaxsning rivojlanishi ijtimoiy muhit va madaniy omillar ta’sirida shakllanadi. U shaxsni o‘rganishda kuzatish, suhbat va faoliyat mahsullarini tahlil qilish kabi metodlarni birgalikda qo‘llash zarurligini ta’kidlaydi.

Gordon Allport shaxs psixologiyasida individual yondashuvni asoslab bergan. U shaxsni o‘ziga xos, noyob tizim sifatida qarab, uni o‘rganishda testlar, so‘rovnomalar va biografik metodlarni samarali deb hisoblaydi.

Sergey Rubinshteyn esa shaxsni faqat tashqi xulq-atvor orqali emas, balki uning ichki motivlari va psixik jarayonlari orqali o‘rganish lozimligini ta’kidlagan. Uning fikricha, eksperimental tadqiqotlar shaxsni chuqur tahlil qilishda muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, Kurt Levin tomonidan ishlab chiqilgan “maydon nazariyasi” shaxs xulqini tashqi va ichki omillar o‘zaro ta’sirida tushuntirishga xizmat qiladi. Bu yondashuv eksperiment metodining ahamiyatini yanada oshiradi.

Anna Anastazi psixologik testlar nazariyasini rivojlantirib, ularning ishonchlilik (reliability) va haqiqiylik (validity) mezonlarini ilmiy jihatdan asoslab bergan. Uning ishlari test metodini standartlashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Karl Rodjers esa gumanistik psixologiya doirasida suhbat metodining ahamiyatini ochib berib, empatiya va faol tinglash orqali shaxsni chuqur anglash mumkinligini ko‘rsatgan.

Zamonaviy tadqiqotlarda (masalan, Piter Salovey va Jon Mayer ishlarida) shaxsni o‘rganishda kognitiv va emotsional komponentlarni integratsiyalash zarurligi ta’kidlanadi. Bu esa metodlarni kompleks qo‘llash muhimligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, shaxsni o‘rganishda yagona yondashuv mavjud emas, balki turli nazariya va metodlar uyg‘unligi samarali natija beradi.

Asosiy metodlar tavsifi:

1. Kuzatish metodi.

Psixologik kuzatish shaxsning tabiiy muhitdagi xulq-atvorini bevosita o‘rganish imkonini beradi (Petrovsky, 1985). Ushbu metod shaxsning real holatda namoyon bo‘ladigan

reaksiyalarini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Inson xulq-atvori tabiiy muhitda yoki sun'iy sharoitda kuzatiladi. Kuzatishlar tuzilgan va tuzilmagan shaklda bo'lishi mumkin.

2. Suhbat metodi.

Suhbat orqali shaxsning fikrlash jarayoni, hissiy holatlari va munosabatlari haqida ma'lumot olinadi. Rogers (1951) suhbatni shaxsning ichki dunyosiga kirishning eng qulay vositasi sifatida e'tirof etadi. Ochiq va yopiq savollar asosida olib boriladi.Psixologik maslahatchi yoki tadqiqotchi respondent bilan muloqot orqali uning muammolarinianiqlaydi.

3. Test metodi.

Psixologik testlar shaxsning kognitiv, emotsional va ijtimoiy xususiyatlarini aniq o'lchashga xizmat qiladi. Xalqaro test metodlari shaxs diagnostikasida ishonchlilik va validlikni ta'minlaydi.

4. Eksperiment metodi.

Eksperimental sharoitda shaxs reaksiyalari boshqariladigan omillar orqali o'rganiladi. Bu metod sabab–oqibat bog'liqliklarini aniqlash imkonini beradi.

Metodologiya

Mazkur tadqiqotda shaxsni o'rganishning umumiy metodlarini tahlil qilishda kompleks va tizimli yondashuv qo'llanildi. Tadqiqotning metodologik asosini Shaxs psixologiyasi va psixodiagnostika nazariyalari tashkil etadi.

Tadqiqot usullari:

Kuzatish metodi

Shaxsning tabiiy muhitdagi xulq-atvori o'rganildi. Bu metod orqali subyektning real sharoitdagi reaksiyalari tahlil qilindi.

Suhbat metodi

Respondentlar bilan tuzilgan va erkin suhbatlar o'tkazilib, ularning fikrlari, his-tuyg'ulari va munosabatlari aniqlandi. Suhbat jarayonida ishonchli psixologik muhit yaratishga alohida e'tibor qaratildi.

Test metodi

Standartlashtirilgan psixologik testlar orqali shaxsning kognitiv va emotsional xususiyatlari baholandi. Bunda testlarning ishonchlilik va validlik mezonlariga rioya qilindi.

Eksperiment metodi

Nazorat qilinadigan sharoitda shaxsning reaksiyalari o'rganilib, sabab-oqibat bog'lanishlari aniqlandi.

Anketa va so'rovnoma

Keng qamrovli ma'lumot to'plash maqsadida qo'llanildi. Bu usul orqali shaxsning ijtimoiy qarashlari va munosabatlari o'rganildi.

Biografik metod

Shaxsning hayotiy tajribasi, tarjimai holi va rivojlanish bosqichlari tahlil qilindi.

Sotsiometriya metodi

Guruh ichidagi shaxslararo munosabatlar va ijtimoiy maqomni aniqlashda qo'llanildi.

Proektiv metodlar

Shaxsning yashirin motivlari, ehtiyojlari va ichki kechinmalarini aniqlashda foydalanildi.

Metodologik yondashuvlar:

Kompleks yondashuv (bir nechta metodlarni uyg'unlashtirish)

Individual yondashuv (har bir shaxsning o'ziga xosligini hisobga olish)

Tizimli tahlil (shaxsni yaxlit tizim sifatida o‘rganish)

Tadqiqotning ilmiy ahamiyati:

Mazkur metodologiya shaxsni har tomonlama o‘rganish, uning kognitiv, emotsional va ijtimoiy jihatlarini aniqlash imkonini beradi. Shu bilan birga, olingan natijalar amaliyotda psixologik diagnostika va maslahat berish jarayonlarini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Natijalar:

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, shaxsni o‘rganishda yagona metoddan foydalanish yetarli emas. Kompleks yondashuv — kuzatish, suhbat, test va eksperimentni birgalikda qo‘llash — psixologik xulosalarning aniq va ishonchli bo‘lishini ta’minlaydi. Xorijiy tadqiqotchilar (Mayer & Salovey, 1997) shaxsning emotsional va kognitiv jihatlarini alohida o‘lchash emas, balki integrativ baholash zarurligini ta’kidlaydi. Mahalliy olimlar esa shaxsni o‘rganishda milliy mentalitet va ijtimoiy omillarni hisobga olishni tavsiya etadi.

Xulosa:

Shaxsni o‘rganishning umumiy metodlari psixodiagnostika jarayonining asosiy tarkibiy qismini tashkil etadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, metodlarning kompleks qo‘llanilishi shaxs xususiyatlarini chuqur va puxta tahlil qilish imkonini beradi. Amaliyotda psixologlar testlar, suhbat va kuzatish metodlaridan birgalikda foydalanishi tashxisning ishonchliligini oshiradi. Shaxsni o‘rganishda yagona metodga tayanish yetarli emas. Metodlar uyg‘unligi psixologga shaxsning xulqi, motivlari va emotsional holatini yanada aniq baholash imkonini beradi. Kuzatish va suhbat shaxsning tabiiy xulq-atvorini ochib bersa, test va eksperiment metodlari uning psixologik xususiyatlarini aniq o‘lchash imkonini beradi. Proektiv metodlar esa shaxsning yashirin motivlari va emotsional kechinmalarini aniqlashda samaralidir. Turli metodlarning afzalliklari bir-birini to‘ldirib, psixologik tashxisning ishonchliligini oshiradi. Shu sababli, shaxs tadqiqotida metodlarning kompleks qo‘llanishi eng maqbul yondashuv hisoblanadi.

Adabiyotlar:

1. Jalolov, S. (2021). Psixologiya asoslari. Toshkent: Fan nashriyoti.
2. Mayer, J. D., & Salovey, P. (1997). Emotional intelligence and its role in learning. Journal of Personality, 65(3), 345–368.
3. Petrovsky, A. V. (1985). Introduction to Psychology. Moscow: Pedagogy Press.
4. Rogers, C. (1951). Client-Centered Therapy. Boston: Houghton Mifflin.
5. Allport, G. (1961). Pattern and Growth in Personality. New York: Holt.
6. Anastasi, A. (1988). Psychological Testing. New York: Macmillan.
7. Levin, K. (1951). Field Theory in Social Science. New York: Harper.